

Vuoden 1918 sota ja ”kreikkalaiskatolinen” kirkko Suomessa

Esitelmä Karjalan teologisen
seuran illassa 21.10.2008

Dos. Jyrki Loima

Taustaa: ideologiat, identiteetit ja hallinto

- stereotypisoitu ”toinen” 1900-luvun alussa: ”idän alikehittynyt barbaari” ja ”lännen vääräuskoinen”
- fennomania, aktivismi ja lähetystyö Karjalaan: Vienan Karjalaisten Liitto 1906 (Arkangel, Viena, Aunus) =>
- ”taistelu Karjalasta”: suomalaiset luterilaiset <-> venäläiset ”oikeauskoiset”: Karjalan (kr.kat.) väestö eli kahden kansallisuuden, kulttuuripiirin ja politiikan puntareissa – suomalaiset: harhaanjohtettua itäistä sukulaiskansaa, venäläiset: harhaanjohtettavaa sukulaiskansaa (1 milj.) koko Suomessa. ”Pelastaminen” ja ”valittu kansa”- yhteiset linjaukset.
- tsaarivaltion loppuvuosikymmenten hallinnolliset heikkoudet (1905-1917), panslavismi & sosialismi. Suuriruhtinaskunta Venäjän (ort.) kirkon pienin hiippakunta 1895-1921; Hengell. Konsistorio ja arkkipiispa Viipurissa; P. Georgioksen Karjalan Veljeskunta 1907
- I maailmansota rajasi ”toiset” (vihollisiksi) ja valinta ”kuulumisesta” tuli ajan oloissa pakolliseksi
- 1918: valkoisen armeijan propaganda: tammi-maaliskuussa sota oli ”vapausotaa” vierasta venäläistä vastaan. Aseistariisunta Pohjanlahden rannikkokaupungeissa=> yli 6000 venäl. sotavankia, joita vietiin vankileireille ja/tai itään maaliskuuhun saakka. Vasta Tampereella sotilaat havaitsivat huhtikuun alussa, että vastassa oli pa. suomalaisia.
- punakaarteissa lopulta varsin vähän venäläisiä, jotka osallistuivat aktiivisimmin taisteluihin helmi-maaliskuussa pa. pohjoisrintamalla ennen Tampereen taistelua

Vuoden 1918 sota: kreikkalaiskatoliset Suomen kaupungeissa Karjalan ulkopuolella

- venäl. kaupunkiseurakunnat usein pa. varuskuntaseurakuntia (Vaasa, Tornio, Oulu, Turku, Kotka, Kuopio, Mikkeli, Tuusula, sairaalaseurakunnat Hgissä).
- Tampereella > 750 siviiliä; Hgissä n. 5000; Viipurissa > 2500+4775 varuskuntasrkssa. Kaikki eivät kirjanpidossa.
- v. 1917 esiintyi venäläisten raportoimaa kirkkoon kohdistunutta "sabotaashia" Viipurissa, Helsingissä, Lintulan ja Konevitsan luostareissa
- **Tampere:** n. 15% seurakuntalaisista sai surmansa taisteluissa, jälkiselvityksissä ja vankileireillä. Upseerit tapettiin ja merkittiin jälkikäteen kirkonkirjoihin. Punaisten sairaalat puhdistettiin ja hoitohenkilöstö surmattiin. Kirkon kalustus turmeltiin.
- **Helsinki:** sairaalaseurakunnat puhdistettiin ja mm. Rezvoin kappeli tervattiin. Suomenlinnan vankileiri ja Iso-Mjölö venäläisvankien keskittymä: satoja kuolleita. Suomenlinnan kirkko.
- **Hämeenlinna:** vankileirikuolemia ja pikahautauksia Aulangolle.
- **Kuopio:** vankileiri, jonne kuljetettiin muualta ja josta venäläiset keskitettiin Hkiin.
- **Lahti:** Hennalan iso vankileiri; varuskunnan kirkko muutettiin sotilaskodiksi.
- **Kotka:** veriset taistelut, joissa seurakuntalaissiviilit ja papisto piileskelivät.

1918 sota ja kreikanuskoiset Kannaksella

- Eversti Susitaival: ”venäläiset eivät eläneet pitkään kohdattaessa”
- **Viipuri:** taistelujen jälkeen yli 400 kaikenikäistä venäläissiviiliä teloitettiin kaupungin puhdistuksissa ja johdetusti linnoituksen vallihautoissa. Lisää kuolouhreja vankileireillä, joilla myös munkkeja. Osa kirkkoista vaurioitui ja punaisten tilapäissairaalat (koulut) puhdistettiin. Kaksi hengell. konsistorion jäsentä pidätettiin.
- **Rautu:** taistelu, joka valkoisten kannalta aluksi selvimmin ”venäläisvastainen”. 13 Raudun seurakunnan siviiliä rekisteröitiin tapetuiksi taistelukentän ulkopuolella, 250 katosi aseman piirityksessä, jäsenmäärä romahti. 287 sotavankia, joiden joukossa paikall. siviilejä.
- **Kyyrölä:** 96 seurakuntalaista siviiliä teloitettiin taistelujen ulkopuolella kolmessa paikassa, ml. useita naisia ja lapsia.
- **Raivola:** 8 venäläistä kuoli taisteluissa, 40-50 niiden jälkeen.
- **Terijoki:** pappi Svetlovskij kirjasi 40 teloitettua seurakuntalaistaan, jotka olivat siviilejä. Lisäksi tuntematon määrä (n.100-200) alueella oleskelleita/paenneita kaikenikäisiä venäläissiviilejä teloitettiin vankileirillä touko-kesäkuussa 1918.
- **Tarpila:** 400 ”punaryssää” eliminoitiin (majuri Elfvengren Mannerheimille).
- **Kuokkala, Ollila, Kellomäki:** kuolleita seurakuntalaisia ml. naiset 5-20, kirkkoja vaurioitui ja tuhoutui.

1918 ja kreikanuskoiset muualla Karjalassa

- **Joensuu:** valkoisen armeijan mielivaltaa. Komendantilla oli vaikeuksia kurinpidossa – useita huomautuksia Karjalan rintaman komentajalta. Raudussa vangittuja venäläisiä/puolalaisia/muunmaalaisia kuljetettiin (169) Joensuuhun, jossa oli keväällä 600 vangin leiri Ilosaassa. Raudun 99 vankia ja Karjalan Veljeskunnan aktivisti Johannes Karhapää teloitettiin huhtikuun yönä Siilaisilla. Karhapäätä vastaan ensin julkinen parjauskampanja.
- **Sortavala:** suuri vankileiri, jonne koottiin venäläisiä ja punaisia. Useita vankileirisurmia ja pienempiä vankileirejä. Venäläisvankeja lähetett. Hkiin toukokuussa.
- **Käkisalmi, Salmi, Laatokan Karjalan pitäjät:** varsin rauhallista, paikall. mellakoita.
- **Valamo:** ei taisteluja, sotavankileiri ja valkoisen armeija tukikohtia. Luostarisaaret linnoitettiin 1918. Munkkien maastakarkotukset alkoivat.

1918 ja muutokset kr.kat.kirkossa

HALLINTO: As 26.11.1918 kreikkalaiskatolisesta kirkosta, jota valmisteli senaattori E.N. Setälän johdolla suomalaiskansallinen ryhmä keväällä 1918

- valtio takavarikoi varuskuntakirkot, venäläisseurakuntien ja Karjalan Veljeskunnan koulut sekä useita Kannaksen kirkkoja. Uusi kirkkoarkkitehtuuri seuraili 1920-luvulta alkaen luterilaista rakennustapaa.
- Kannaksen venäläisseurakunnat yhdistettiin. Raivolan kylän itsehallinto lakkasi VN:n päätöksellä 1931. 1920-luvulla paljastui useita väärinkäytöksiä haltuun otetun venäläisomaisuuden (arvo n. 10 milj. FMK) hoidossa.

IDENTITEETTI: suomalaismielisillä jäsenillä täytetty kirkollishallitus korvasi hengell. konsistorion. Tarve osoittaa kansallismielisyyttä ja sotilaallisuutta.

- venäläispapisto sai hakemuksesta ma. virkamääräykset ja korvattiin pa. suomalaisilla, jos kansallisuushakemukset evättiin. Käytännössä Lintulan/Valamon asujaimisto ja venäläisseurakuntien papisto/useat jäsenet eivät saaneet maan kansalaisuutta.
- sodassa ja vankileirillä surmattiin kaksi pappia: Kyyrölän Zemljanitsin ammuttiin ja Oulun-Tornion Dunajev ”katosi”, Kotkan pappi kuoli, konsistorion jäsen katosi
- venäläismunkkien, nunnien ja pappien maastakarkotukset alkoivat. Osa oli lähtenyt jo itse 1917.

Kirjallisuutta:

- Loima, Jyrki. Muukalaisina Suomessa. Kaakkois-Kannaksen venäläisseurakunnat kansallisena ongelmana 1889-1939. Yliopistopaino.1999.
- Laitila, Teuvo-Loima, Jyrki: Nationalism and Orthodoxy. Renvall Institute Publications. 2004.
- Westerlund, Lars (toim.): Venäläissurmat Suomessa 1914-1922. Osat 1,2.1,2.2. VNK:n julkaisusarja. 2004.
- Loima, Jyrki: Myytit, uskomukset ja kansa. Johdanto moderniin nationalismiin Suomessa 1809-1914. Yliopistopaino. 2006.
- Loima, Jyrki: Genocide or Ethnic Cleansing? The Fate of Russian 'Aliens and Enemies' in the Finnish Civil War 1918 – The Historian. Vol 69, Issue 2, June 2007. University of Southern Florida.